

УДК 378.011.3-052.035:001.82
DOI

А. В. Вихрущ

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4177-4614>

О. І. Новіцька

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5630-6963>

І. Я. Заліпська

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3651-3081>

К. Л. Стефанишин

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5454-8942>

І. Д. Драч

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7198-5546>

Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України

КУЛЬТУРА НАУКОВОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ І АСПІРАНТІВ МЕДИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

A. V. Vykhreshch, O. I. Novitska, I. Ya. Zalipska, K. L. Stefanyshyn, I. D. Drach

Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University of the Ministry of Health of Ukraine

THE CULTURE OF SCIENTIFIC LANGUAGE OF STUDENTS AND POSTGRADUATES FROM MEDICAL UNIVERSITIES

Анотація. Проблема культури академічної мови має значну теоретичну й практичну значущість. Недостатньо враховуються особливості майбутньої професійної діяльності, специфіка спеціалізації в умовах сучасного університету. На прикладі закладів вищої освіти медичного спрямування можна виокремити низку питань, які потребують подальшого вивчення, що підтверджується результатами досліджень вітчизняних авторів: особливості спілкування в академічному середовищі між викладачами й студентами; дотримання етичних засад спілкування з колегами; системне врахування вікових, індивідуальних особливостей учасників дискусії; вивчення закономірностей успішного спілкування; специфіка спілкування з учасниками АТО; особливості спілкування з представниками різної статі; ефективність усного професійного мовлення; основи медичної риторики; підготовка студентів і аспірантів до проведення анамнезу; розуміння загроз ятрогенії; основи психологічної культури вченого; використання переваг інтегрального мислення; коректне використання можливостей штучного інтелекту; цифрова грамотність фахівців. Майже кожне захворювання потребує специфічної взаємодії з пацієнтами. Наприклад, за даними Міністерства охорони здоров'я України, від початку року інсульт діагностовано у 96 тис пацієнтів, а в 2024 р. ця недуга уразила понад 128 тис людей різного віку. Належна профілактика, моніторинг проблеми, ефективна реабілітація передбачають належний рівень культури спілкування з пацієнтами та членами їхніх родин. Реформа МСЕК, посттравматичний синдром, який поступово набирає масового характеру, є новими викликами. Особливу зацікавленість викликає перша в Україні програма підготовки магістрів із терапії мови та мовлення (ТММ), яку розпочали у 2025 р. на базі Івано-Франківського національного медичного університету. Окремого дослідження потребує тема забезпечення якості вищої освіти, подолання недоброочесності. Нові вимоги до вступу в аспірантуру, підвищені вимоги до дисертацій потребують лонгетюдних досліджень у контексті взаємодії фахівців різних кафедр у процесі професійного становлення молодих лікарів. Закономірно, що в тексті присяги лікаря підкреслюється важливість емпатії, тепла й розуміння.

Ключові слова: культура; наука; розвиток; творчість; спілкування.

Abstract. The issue of academic language culture possesses significant theoretical and practical importance. The specific features of future professional activity and specialization within the context of the modern university are not sufficiently taken into account. Based on the example of higher medical education institutions, a number of issues requiring further study can be identified, as confirmed by the findings of national researchers: peculiarities of academic communication between teachers and students; adherence to ethical principles in professional interaction; systematic consideration of age-related and individual characteristics of discussion participants; exploration of the patterns of successful communication; specifics of interaction with ATO (Anti-Terrorist Operation) participants; communication features between representatives of different genders; effectiveness of professional oral speech; fundamentals of medical rhetoric; preparation of students and postgraduate students for conducting anamnesis; understanding of iatrogenic risks; foundations of the psychological culture of a scholar; utilization of the advantages of integrative thinking; appropriate use of artificial intelligence capabilities; and digital literacy of specialists. Almost every disease requires a specific form of interaction with patients. For instance, according to data

from the Ministry of Health of Ukraine, since the beginning of the year, stroke has been diagnosed in 96,000 patients, and in 2024 this condition affected more than 128,000 people of various ages. Proper prevention, continuous monitoring, and effective rehabilitation presuppose a high level of communication culture with patients and their family members. The reform of medical and social expert commissions (MSEC) and the growing prevalence of post-traumatic stress disorder, which is gradually becoming a mass phenomenon, further emphasize this need. Particular interest is sparked by the first Ukrainian master's program in *Language and Speech Therapy (LST)* launched in 2025 at Ivano-Frankivsk National Medical University. The issue of ensuring the quality of higher education and overcoming academic dishonesty in medical education also requires dedicated research. New admission requirements for postgraduate studies and stricter standards for dissertations necessitate longitudinal studies in the context of interdisciplinary collaboration among specialists from different departments during the professional development of young doctors. It is no coincidence that the text of the physician's oath emphasizes the importance of empathy, warmth, and understanding.

Key words: culture; science; development; creativity; communication.

Вступ. Для розуміння важливості культури наукової мови необхідно зрозуміти призначення сучасного університету, який від моменту виникнення характеризувався як об'єднання викладачів і студентів. Закономірно, що одну зі статей О. М. Семеног розпочала такими словами: «Університет як бренд – термін доволі уживаний у науковому просторі. Дослідники виокремлюють також як синонімічні терміни «бренд-комунікація», «імідж», «унікальність», «самобутність». Імпонує українське слово «самобутність». Англійський освітній діяч Джон Генрі Ньюмен (1801–1890) зауважував, що «університет – це місце взаємодії ... місце, де професор стає велемовним, перетворюється на місіонера, демонструючи свою науку в найповнішому та найпривабливішому вигляді, завзято передаючи її іншим та запалюючи вогник власної пристрасті у слухачів. Це оселя мудрості, світоч світу, посланник віри, alma mater молодій генерації» (Semenoh, 2023, p. 31).

Автори оригінального проєкту «Бібліосинергія: підтримка наукових досліджень» підготували тематичний інформаційний блок «Академічне письмо та культура публікацій», у якому підкреслили важливість матеріалів щодо «культури академічного письма, норм та принципів побудови наукових текстів, а також вимоги до якісного оформлення наукових публікацій на засадах академічної доброчесності. Відповідальний підхід до публікації науково-дослідних робіт є запорукою конкурентоспроможності фахівця в професійному середовищі і сфері міжнародних наукових комунікацій. Бібліотеки покликані сприяти впровадженню світових стандартів академічного письма та культури публікацій: інформувати науковців і здобувачів освіти всіх рівнів щодо принципів наукової доброчесності, поширювати правила підготовки рукописів для публікації з дотриманням етики цитування, просувати практики запобігання плагіату» (Academic writing and publication culture). Перелік публікацій дає змогу стверджувати, що академічне письмо як наука про підготовку й оприлюднення результатів наукового дослідження, дидактична культура викладачів і студентів, наукові школи, ефективна комунікація починають займати чільне місце в теорії та практиці.

Мета дослідження. Вивчення закономірностей підвищення рівня підготовки студентів й аспірантів до підготовки наукових текстів.

Теоретична частина. Провідним фахівцем із питань наукової мови упродовж останніх десятиліть є О. М. Семеног, яка вдало поєднує теоретичні узагальнення із системою відповідного методичного забезпечення. Як приклад розглянемо навчально-методичний комплекс із дисципліни «Культура наукової мови». Удало окреслено мету і завдання навчальної дисципліни. Підкреслено важливість розвитку «мовнокомунікативної компетентності викладача-дослідника для успішної презентації результатів наукової діяльності», необхідність формування «системи знань щодо специфічних рис писемної та усної форм наукового стилю української літературної мови, основних жанрових різновидів наукового стилю; головних категорій, властивостей, структури, мовних засобів організації наукової інформації у науковому тексті, щодо культури конспектування, анотування, реферування, редагування, перекладу наукового тексту ... системи вмінь щодо пошуку і використання необхідної інформації з лексикографічних, довідниково-енциклопедичних, наукових, навчальних, навчально-методичних видань у процесі підготовки магістерської роботи, її апробації та у подальшій професійній діяльності; інформаційно-пошукового, аналітико-критичного, творчого читання, моделювання, редагування, цитування, конспектування, реферування наукового тексту... Розвиток навичок усної та письмової презентації результатів наукового дослідження українською мовою, операційної обробки наукових текстів різних жанрів наукового стилю і жанрів (реферування, анотування, конспектування, редагування, перекладу та ін.); моделювання зв'язних наукових текстів різних жанрів (створювати глосарії ключових термінів, готувати наукові статті, тези, доповіді, повідомлення, виступи, наукові звіти, посібники) згідно з вимогами наукового стилю, у тому числі з використанням інформаційних технологій» (Semenoh, 2017). Ця розлога цитата важлива тому, що в концентрованому вигляді визначає, власне кажучи, сутність, філософію професійної підготовки викладача-дослідника. Цьому сприяє і належна кількість годин (лек-

ції – 36, практичні заняття – 34). Особливу зацікавленість викликає перелік лекцій (1. Наукова мовна культура – основа професійної діяльності дослідника. 2. Науковий стиль української мови: специфічні риси. 3. Історія становлення і розвитку наукового стилю української мови. 4. Мовні засоби української наукової мови. 5. Композиція писемного наукового тексту. 6. Культура читання наукового тексту. 7. Компресія наукового тексту. 8. Редагування наукового тексту. 9. Наукова стаття як самостійний науковий твір. 10. Наукова рецензія і науковий відгук. 11. Культура усної наукової комунікації. 12. Наукова дискусія).

Прикладом для фахівців слугуватиме тематика практичних занять: 1. Наукова мовна культура – основа професійної діяльності дослідника. 3 історії становлення і розвитку наукового стилю української мови. 2. Мовні засоби української наукової мови. 3. Науковий текст як комунікативний блок. 4. Культура читання наукового тексту. 5. Редагування наукового тексту. 6. Наукова стаття як самостійний науковий твір. 7. Наукова рецензія і науковий відгук. 8. Мовленнєва поведінка в усній науковій дискусії, полеміці. 9. Комп'ютерна презентація наукового виступу (Semenoh, 2017). Удало підібрано завдання для самостійної роботи, тематика наукового пошуку, питання для іспиту, зміст лекцій, добротна бібліографія. У інших публікаціях авторки розглянуто найважливіші аспекти розвитку мовленнєвої культури учасників навчального процесу (Semenoh, 2012; 2021).

У 2021 р. в Національному педагогічному університеті як варіативна навчальна дисципліна була затверджена робоча програма «Культура української наукової мови («Академічне письмо»))». Два теоретичні модулі «Формування академічної культури студента. Дослідницька робота. Робота з джерелами» і «Стиль та види академічного письма. Загальні вимоги до наукової роботи. Види академічних текстів» передбачали вивчення семи основних тем: 1. Сутність курсу «Культура української наукової мови («Академічне письмо»))». 2. Дослідницька робота. 3. Українська мова в науковому спілкуванні. 4. Загальна характеристика видів академічного письма. 5. Вимоги до мовленнєвого оформлення академічних текстів. 6. Наукова стаття і тези як види академічного письма. 7. Мовностилістичні особливості наукової (магістерської) роботи (Semerenko, 2021). Особливу зацікавленість викликає перелік практичних занять. На думку авторки, насамперед потрібно звернути увагу на такі питання «Заняття 1. 1. Теоретична частина – поняття про академічне письмо. 2. Усні виступи: «Академічна доброчесність – вибір успішних професіоналів»; «Плагіат у студентських роботах»; «Чи є плагіат невід'ємною частиною наукової творчості?». Домашнє завдання – написати

есе на одну з тем: «Ідеальний викладач очима студентів»; «Академічна доброчесність – вибір успішних професіоналів» (2 години) Заняття 2. 1. Теоретична частина – види цитувань, їх оформлення. Державні стандарти бібліографічних посилань. Види академічних текстів. Мовностильові засоби академічного письма. 2. Обговорення есе, виконаних удома. Мовленнєві особливості усного повідомлення (Semerenko, 2021). Удало підібрано теми для самостійної роботи та індивідуальні завдання.

В останні роки опубліковано цікаві методичні рекомендації для аспірантів. Як приклад можна назвати роботу «Культура української наукової мови: методичні рекомендації до проведення практичних занять та організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Культура української наукової мови»: для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти / уклад. Ольга Копусь, Тетяна Крупеньова». Відповідно до програми підготовки аспірантів денної та заочної форм навчання, авторки запропонували 12 тем: 1. Наукова мовна культура – основа професійної діяльності дослідника. Науковий стиль української мови в професійному спілкуванні. 2. Мовні засоби української наукової мови. 3. Наукові тексти різних жанрів, властивості і структурно-сміслові компоненти. 4. Культура читання наукового тексту. Компресія наукового тексту. 5. Мовне оформлення наукового тексту (дисертації). Бібліографічний опис і спеціальні графічні засоби. 6. Редагування наукового тексту. 7. Наукова стаття як самостійний науковий твір. Наукова рецензія і науковий відгук. 8. Комунікативні девіації та шляхи їх усунення в науковому спілкуванні. 9. Етикет публічного захисту наукової роботи. 10. Мовленнєва поведінка в усній науковій дискусії, полеміці. Особливості міжкультурної наукової комунікації, 11. Структура, етапи підготовки публічного виступу. 12. Виступ із науковим повідомленням: структура, етапи підготовки. Комп'ютерна презентація наукового виступу, а також глосарій. Принагідно зауважимо, що культура наукової мови розглядається як «нормативне застосування наукової мови в усній і писемній, діалогічній і монологічній формах, високий рівень мовнокомунікативної культури» (Korus & Krupeniowa, 2024, p. 74).

Аналіз літератури, практичний досвід дають змогу зробити висновок про недостатню увагу до визначального аспекту наукових досліджень. Маємо на увазі вибір теми. Розглянемо декілька прикладів. Студенти першого курсу ТНМУ (медичний факультет) вибирали тему виступу на студентську наукову конференцію. Перелік тем є доволі красномовний: «Вітаміни як основа здоров'я»; «Людина між генами і вибором. Чи визначає ДНК наше життя?»; «Мова

лікаря як інструмент комунікації: наукові та етичні аспекти»; «Генетичний аспект онкологічних захворювань»; «Мотиваційні чинники вибору медичної професії серед студентів-медиків»; «Вплив сну та режиму відпочинку на розумову працездатність майбутніх медиків»; «Оцінка впливу гіподинамічного режиму на регіональний кровотік та опорно-рухову систему»; «Психологічний стан під час адаптації до навчального процесу та соціального життя в університеті»; «Чому сміх – це справжні ліки»; «Вплив постійного онлайн-навчання на рівень стресу, увагу, пам'ять, концентрацію та мотивацію студентів медиків»; «Вплив стресу та емоційного вигорання на навчальну успішність студентів-медиків»; «Світ невидимих ворогів: віруси»; «Вплив хронічного стресу на імунну систему та ризик розвитку серцево-судинних захворювань».

Ще одна група студентів віддала перевагу таким темам: «Роль рослинних дієт (веганство, вегетаріанство) у профілактиці та контролі серцево-судинних захворювань»; «Вплив стресу на серцево-судинну систему»; «Роботизована хірургія органів малого тазу у пацієнтів геронтологічного віку»; «Вплив фізичних навантажень на серцево-судинну систему підлітків»; «Захворювання шкіри у підлітковому віці»; «Ефективність різних методів реабілітації після ішемічного інсульту»; «Адаптаційний потенціал серцево-судинної системи залежно від рівня тривоги у дівчат підліткового віку»; «Використання генетичних особливостей для персоналізованих рекомендацій дієтологів»; «Використання стовбурових клітин у відновленні функції яєчок після травми чи інфекцій у чоловіків віком 20–35 років»; «Стрес і психосоматика»; «Синдром Туретта»; «Дерматологічні захворювання в підлітковому віці»; «Дослідження впливу ожиріння на функціональний стан серця».

Інші пропозиції були в першокурсників із фізичної терапії: «Вплив хронічного стресу та депривації сну на когнітивні функції у студентів-медиків»; «Мова як інструмент доказової медицини: роль наукового стилю у формуванні клінічного мислення майбутнього лікаря»; «Науковий стиль у медичній сфері: особливості мовлення фізичного терапевта»; «Науковий стиль у фаховому мовленні. Структура і види наукового тексту»; «Текст і науковий стиль: структура, ознаки та жанри»; «Штучний інтелект у ранній діагностиці та прогнозуванні ускладнень цукрового діабету другого типу: аналіз ефективності нейромережових моделей»; «Особливості наукового стилю та його значення у професійній діяльності»; «Вплив спеціалізованих вправ на відновлення рухових функцій у пацієнтів із наслідками інсульту»; «Вплив психосоматики та минулого досвіду на моторні звички й функції»; «Роль

фізичної активності у профілактиці серцево-судинних захворювань».

Ми зберегли стиль студентських пропозицій для того, щоб зрозуміти закономірності початку наукового пошуку. Серед характерних недоліків можна назвати використання запитань у назвах, надмірну кількість завдань, прагнення до розгляду в тезах завдань глобального рівня, певні стилістичні неточності.

Під час роботи з аспірантами, як правило, ці недоліки відсутні (дається взнаки співпраця з науковими керівниками). Водночас виявлена спільна проблема притаманна студентам та аспірантам. У нашій науковій школі віддавна використовується експертна оцінка досліджуваної проблеми. Традиційно звернення до експертів складається з двох частин. По-перше, необхідно лаконічно пояснити потребу в експертній оцінці. Студенти та аспіранти не вказують назву свого навчального закладу, тему дослідження, мету клопотання, надмірною є кількість присвійних займенників. Аналіз стилістичних помилок дає змогу розглядати питання про підвищення рівня функціональної грамотності (маємо на увазі вирішення конкретних наукових завдань). Перспективність експертних оцінок підтверджена у монографії та докторській дисертації Н. О. Федчишин (Fedchyshyn, 2015).

Т. І. Горпініч, досліджуючи особливості медичної освіти у США, звернулася до зарубіжних колег із проханням про експертну оцінку шести аспектів проблеми: «1. Які головні чинники, на Вашу думку, є запорукою успіху американської системи медичної освіти? 2. Які аспекти системи медичної освіти США варто впровадити в Україні? 3. Якими є, на Вашу думку, переваги та недоліки системи медичної освіти в США? 4. Що, на Вашу думку, характерне для професійної діяльності викладачів у медичних закладах США? 5. Чи можна виокремити специфічні особливості, характерні для американських студентів? 6. Які проблеми постали перед американською системою медичної освіти на сучасному етапі?» (Horpinich, 2019, p. 136).

Важливим показником рівня культури наукової мови майбутніх докторів філософії є аналіз і розуміння структури базових понять. Як приклад використаємо автореферат докторської дисертації представниці нашої наукової школи Т. І. Хвалибоги. Авторка, аналізуючи особливості поняття «якість освіти» американськими вченими, дійшла висновку про наявність восьми складників: «1. Потрібність отриманих знань у конкретних умовах. 2. Роль освіти в підвищенні якості життя. 3. Ефективність знань у роботі після закінчення навчання. 4. Стан і результативність процесу освіти в суспільстві. 5. Відповідність освіти потребам і очікуванням суспільства. 6. Задово-

леність очікувань учасників навчального процесу від наданих освітніми установами послуг.
7. Рівень успішності, соціалізації громадянина.
8. Рівень освоєння студентом освітньої програми навчального закладу» (Khvalyboha, 2020).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Упродовж багатьох років уважалося, що аспіранти володіють достатнім рівнем педагогічної майстерності для успішної викладацької діяльності, культурою академічної української мови. Практика підтвердила передчасність таких висновків. На

актуальність цих питань звернули увагу зарубіжні фахівці. Як приклад згадаємо системне вивчення основ медичної риторики польськими вченими. Закономірно, що викладачі кафедри української мови ТНМУ розпочали роботу над колективною темою «Медична риторика і комунікація в системі професійної лінгводидактики (2025–2027 рр.)». Для культури дослідження важливим є розуміння аспірантами важливості ключових слів, переваг інтегрального мислення, закономірностей ефективного спілкування в академічному середовищі.

References

1. Biblosynerhiia: pidtrymka naukovykh doslidzhen [Academic writing and publication culture]. Retrieved from: <https://biblosynergy.ula.org.ua/index.php/proekt1> [in Ukrainian].
2. Fedchyshyn, N.O. (2015). Herbartianska pedahohika v nimetskomovnykh krainakh: teoriia i praktyka [Herbartian Pedagogy in German-speaking Countries: Theory and Practice]. Vol. 1. Edited by A. Vykhreshch. Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky. 625 p. [in Ukrainian].
3. Horpinich, T.I. (2019). Ekspertna otsinka amerykanskoi vyshchoi medychnoi osvity [Expert assessment of American higher medical education]. Medychna osvita – Medical Education, 4, 134–139 [in Ukrainian].
4. Khvalyboha, T.I. (2020). Teoretyko-orhanyzatsiini zasady profesiinoi pidhotovky maibutnikh likariv v universytetakh SShA [Theoretical and Organizational Foundations of Professional Training of Future Doctors in US Universities]. Extended abstract of Doctoral dissertation (Pedagogical Sciences). Khmelnytskyi. 40 p. [in Ukrainian].
5. Kopus, O., & Krupenova, T. (2024). Kultura ukraïnskoi naukovoï movy: metodychni rekomendatsii... [Culture of Ukrainian Scientific Language: Methodical Guidelines for Practical Classes and Independent Work]. Odesa. 77 p. [in Ukrainian].
6. Lytvyn, L.P., & Semerenko, H.V. (2016). Ukraïnska mova za profesiïnym spriamuvanniam: teoriia i praktyka [Ukrainian Language for Professional Purposes: Theory and Practice]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan. 424 p. [in Ukrainian].
7. Struhanets, L., Bobesiuk, O., Veremchuk, O., Zalipska, I., Melnyk, T. et al. (2015). Kultura movy: vid teorii do praktyky [Culture of Language: From Theory to Practice]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan. 216 p. [in Ukrainian].
8. Semenoh, O.M. (2021). Akademichna kultura doslidnyka: yevropeïskyi ta natsionalnyi konteksty [Academic Culture of the Researcher: European and National Contexts]. Sumy: Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko. 216 p. [in Ukrainian].
9. Semenoh, O.M. (2012). Kultura naukovoï ukraïnskoi movy [Culture of Ukrainian Scientific Language]. 2nd ed., stereotype. Kyiv: Akademiia. 216 p. [in Ukrainian].
10. Semenoh, O.M. (2017). Navchalno-metodychnyi kompleks z dystsypliny «Kultura naukovoï movy» [Teaching and Methodical Complex on the Discipline «Culture of Scientific Language»]. Sumy: Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko. Retrieved from: https://fisf.sspu.edu.ua/images/2019/nmk_kultura_nauk_movi.pdf [in Ukrainian].
11. Semenoh, O.M. (2023). Tsinnosti akademichnoi kultury movoznavtsia Serhii Doroshenko [Values of the Academic Culture of Linguist Serhii Doroshenko]. Slobozhanskyi naukovyi visnyk. Seriia: Filolohiia – Slobozhansky Scientific Bulletin. Series: Philology, 1, 31–35. [in Ukrainian].
12. Semerenko, V.H. (2021). Robocha prohrama variatyvnoi navchalnoi dystsypliny «Kultura ukraïnskoi naukovoï movy» («Akademichne pysmo») [Syllabus of the Elective Course «Culture of Ukrainian Scientific Language» («Academic Writing»)]. Retrieved from: https://pf.udu.edu.ua/images/Programy/OM_21_22.pdf [in Ukrainian].

Електронна адреса для листування: vykhreshchav@tdmu.edu.ua

Стаття надійшла 10.10.2025

Стаття прийнято 01.11.2025

Стаття опублікована